

NARKOTIKAKONTROLL I FINLAND

Narkotikalagstiftningen, straffpraxis i narkotikasaker och narkotikabrottslighetens utveckling*

AV KIMMO HAKONEN OCH OSMO KONTULA:

1. Narkotikalagstiftningen

1.1 Lagstiftningens utveckling

Fram till år 1942 skedde narkotikaregleringen i Finland enbart genom förordningar. Den första av dessa gavs år 1922 (genom denna förordning bringades 1912 års internationella opiumkonvention i kraft). Bl.a. ifråga om ämnesdefinitionerna följde man de internationella konventionerna. En konsekvens av detta var att envar ny konvention som bringades i kraft vanligen förutsatte att även en ny förordning utfärdades. Till en början avsåg förbuden framställning, import, export och handel med narkotika. År 1930 medtogs även upplag av narkotika, vilket sedermera år 1936 ersattes med innehav av narkotika. Förordningarna innehöll ej några egna straffstadganden utan brott mot dem bestraffades enligt strafflagens allmänna stadganden om lurendrejeri (alltså smuggling, SL 38:1) och stadganden gällande gift (SL 44:4). Man kunde även tillämpa den förordning från år 1888 som gällde gifthandel och vad i övrigt skulle iaktas ifråga om giftiga ämnen och varor. I denna förordning ingick straffstadganden bl.a. gällande olovlig framställning, handel och import av giftiga ämnen.

År 1942 gavs den första narkotikaförfattningen på lagnivå, d.v.s. lag om utfärdande av bestämmelser angående införsel och utförsel av narkotiska ämnen. Denna lag var dock en fullständig blancoförfattning, enligt lagen kunde bestämmelser om införsel och utförsel av narkotiska ämnen utfärdas genom förordning.

Den första egentliga narkotikaförfattningen på lagnivå var 1956 års lag om narkotiska ämnen (förf. 572/1956). Behovet av den nya författningen motiverades med att enbart begränsningar ifråga om in- och utförsel av narkotika ej längre var nog sedan de syntetiska narkotiska ämnena blivit vanligare. Även FN:s narkotikakommitté hade fäst uppmärksamhet vid att stadganden gällande syntetiska narkotiska ämnen ej fanns i Finland. Också de protokoll som gällde en ändring av narkotikakonventionerna och intagandet av medicinerna under internationell kontroll ökade behovet av en ny lagstiftning. Därtill konstaterade man att det enda stadgande som kriminaliserade olaglig handel med narkotika var det straffstadgande av politienatur som ingick i SL 44:4 och att det saknades stadganden som kriminaliserade överlåtelse av medicinrecept. Dessutom kunde SL 44:4 inte tillämpas på alla gärningar som var straffbara enligt de internationella narkotikakonventionerna. Man ansåg även att strafflatituden i detta stadgande var alltför låg (*Narkotikabrottskommitténs betänkande*, Kom.bet. 1956:47).

Den lag som nu stiftades var i stor utsträckning en blancoförfattning; i lagen gavs befogenheter för en närmare reglering genom förordning. I lagen förbjöds därtill överlåtelse av narkotiska ämnen utan vederbörligt tillstånd eller recept. Även en vidareöverlåtelse av recept mot avgift eller annan gottgörelse eller som gåva förbjöds. Som straff för brott mot lagen och med stöd av den utfärdade bestämmelser utsattes böter eller fängelse (d.v.s. fängelse i högst fyra år, som vid denna tid var fängelsestraffets allmänna maximum i Finland), ifall för gärningen ej annorstädes fanns utsatt ett strängare straff.

I den förordning som utfärdades med stöd av lagen (förf. 61/1957, ändrad genom författningarna 3363/1957, 102/1958, 238/1959, 243/1960, 218/1961, 289/1962, 24/1964 och 510/1964) ingick en förteckning över de ämnen som skulle bedömas som narkotiska. Denna förteckning var nu mer omfattande än tidigare, men förbuden gällde fortfarande olovlig framställning, import, export, innehav och handel med narkotika.

1957 års konvention ersattes med en ny år 1966 (förf. 514/1966, ändrad genom författningarna 370/1967, 101/1968, 825/1969 och 834/1970). De narkotiska ämnena hade nu omgrupperats i enlighet med 1961 narkotikakonvention. Förbuden omfattade produktion, framställning, import, export, distribution, handel, innehav och som en viktig nyhet även användning av narkotika. De kriminaliseringar som gällde narkotika började uppenbarligen först nu även tillämpas i praktiken; åtminstone insändes inte till medicinalstyrelsen före år 1966 några domstolsavgöranden gällande narkotikabrott.

1956 års lag om narkotiska ämnen ersattes år 1972 med den narkotikalag som fortfarande är i kraft (förf. 41/1972). Grunden för den nya lagen låg i de förändringar i narkotikasituationen som inträffat kring decennieskiftet 1960-1970. Enligt uppgifter från polismyndigheterna hade användningen av narkotika ökat, användarna blivit yngre än tidigare och cannabis betydelse som njutningsmedel ökat. Man önskade göra narkotikaregleringen strängare och som motivering för detta anfördes att narkotikabrotten blivit allt grovare, att 1961 års narkotikakonvention trätt i kraft och att lagstiftningen rörande narkotika ändrats i de andra nordiska länderna. Man önskade även genomföra en gradering av brotten utgående från deras grovhet.

1972 års narkotikalag är rent straffrättslig. I lagen ingår straffstadganden gällande narkotikabrott, grovt narkotikabrott, förberedelse till grovt narkotikabrott, narkotikasmuggling, grov narkotikasmuggling och narkotikaförseelse.

Narkotikabrott föreligger då någon olovligen tillverkar eller låter tillverka, transporterar, utbjuder till salu, köper, säljer, förmedlar eller på annat sätt distribuerar narkotika eller gör försök därtill eller också innehar narkotika eller avvänder sådan eller överlåter recept eller annan handling som berättigar till erhållande av narkotika. Straffhotet för narkotikabrott är fängelse i högst två år eller böter.

Narkotikabrottet anses vara *grovt* om fråga är om verksamhet som blivit bedri-

ven i större omfattning eller yrkesmässigt, eller om fråga är om särskilt farliga eller skadliga narkotiska ämnen eller om ansevärd mängd narkotika och gärningen i ovannämnda, eller i andra fall, med beaktande av alla de omständigheter som en helhet, vilka lett till och framgår av brottet, bör anses såsom grovt. Den förteckning över omständigheter som gör brottet grovt som ingår i lagrummet är således ej uttömmande och därtill är helhetsbedömningen av gärningen alltid avgörande. Straffhotet för grovt narkotikabrott är fängelse minst ett och högst tio år.

Till *förberedelse till grovt narkotikabrott* gör sig en person skyldig som för att föröva grovt narkotikabrott anskaffar för detta erforderliga hjälpmedel eller i detta syfte överlåter, förmedlar eller mottar pengar eller varor. Strafflatituden för detta brott är detsamma som för narkotikabrott, d.v.s. högst två år fängelse.

Narkotikasmuggling föreligger då någon till landet inför eller från landet utför narkotika eller gör försök därtill. Straffhotet är detsamma som för narkotikabrott. Grunderna för att anse att narkotikasmuggling är *grovt* är desamma som grunderna för att anse ett narkotikabrott vara grovt. Även strafflatituden för grovt narkotikasmuggling är densamma som för grovt narkotikabrott.

Till *narkotikaförseelse* gör sig en person skyldig som bryter mot narkotikalagen eller med stöd av den utfärdade stadganden på annat sätt än genom att begå narkotikabrott, grovt narkotikabrott, narkotikasmuggling eller grovt narkotikasmuggling. Fråga är således ej om en lindrigare form av narkotikabrott. Detta innebär att även mycket ringa användning av narkotika eller innehav av narkotika för eget bruk bestraffas som narkotikabrott. I praktiken bedöms som narkotikaförseelse närmast de fall då tillverkare, importör eller försäljare som i och för sig är därtill berättigad (t.ex. läkemedelsföretag eller apotek) undlåter att iaktta de bestämmelser som utfärdats med stöd av narkotikalagen, t.ex. genom att uppbevara narkotika på felaktigt sätt eller genom att underlåta att avge stadgad årsanmälan. Straffet för narkotikaförseelse kan endast utgöras av böter.

Då narkotikalagen stiftades förelåg meningsskiljaktigheter om formuleringen av förteckningen över handlingsformer vilka konstituerar narkotikabrott. I en parallell lagmotion (riksdagsman *Tuomiojas* m.fl. lagmotion nr 399, 1970 rd.) betecknades förteckningen som lagtekniskt klumpig. De straffrättsliga konventionerna ansågs ej förplikta till en ordagrann återgivning av i dem använd lydelse. Den kasuistiska och mångordiga exempelförteckning som ingick i 1961 års narkotikakonvention ansågs lämpa sig närmast för utvecklingsländer. Det finska systemet ansågs däremot förutsätta en mer koncentrerad och kärnfull formulering som framför allt koncentrerades till lagstiftningens egentliga syftemål, d.v.s. till att förhindra tillverkning och spridning av narkotika. Den rådande uppfattningen var dock att de skilda handlingsformerna delvis kunde få täcka varandra, då man önskade att all olovlig verksamhet med anknytning till narkotika skulle bli kriminaliserat så heltäckande som möjligt.

Den största tvisten beträffande detaljerna i förteckningen över narkotikabrottets handlingsformer uppstod ifråga om bestraffning av användning av narkotika. Narkotikakommittén (*Kom.bet. 1969:B 53*) föreslog att användning av narkotika skulle bibehållas som en straffbar handling. Användning av narkotika skulle dock som en »förseelse« kunna bestraffas enbart med böter. Den viktigaste orsaken till att man ej önskade en dekriminalisering var den fara som man såg ligga i att denna åtgärd kunde leda till uppfattningen att anskaffning, innehav och användning av narkotika var godtaget. Narkotikadelegationen och regeringens proposition (*Rep.prop. 128, 1970 rd.*) ställde sig däremot bakom en dekriminalisering. I riksdagens utskott (Lagutskottets betänkande nr 2, 1971 rd. och Ekonomieutskottets betänkande nr 12, 1971 rd. samt Stora utskottets betänkande nr 168, 1971 rd.) var man tvungen att för-
rätta omröstning i frågan och de olika utskottens ställningstaganden gick i sår. Då frågan behandlades i riksdagens plenum vann efter en mycket jämn omröstning de som förordade en bestraffning av användning av narkotika.

Under förarbetena till narkotikalagen övervägde man att indela de narkotiska ämnena i skilda grupper utgående från deras farlighet och skadlighet. I narkotikakommittén behandlades frågan om en dekriminalisering av användning och innehav av vissa ämnen, närmast cannabis. Kommittén genomförde dock ej en uppdelning av de narkotiska ämnena och motiverade detta med den allmänna narkotikapolitiken, med att nya ämnen dök upp och med att de forskningsresultat som fanns rörande olika narkotiska ämnens farlighet ej var enstämmiga. Enligt kommittéens förslag till författningar skulle man dock vid prövning av om försvårande omständigheter förelåg beakta ämnets eller preparatets art. I en parallell lagmotion ansåg man åter att ämnets farlighet eller skadlighet ej var en tillräckligt entydig grund för att fastställa om fråga var om försvårande omständighet, då endast cannabis klart skiljer sig från övriga ämnen som mindre skadligt. Annars skiljer sig uppfattningarna om vad som är skadligt och vad som är farligt från individ till annan, från tid till annan och från plats till annan. I den slutliga lagtexten intogs dock ett omnämmande om att narkotikans särskilda farlighet och skadlighet skall beaktas vid bedömningen av brottets grovhet. Däremot lämnades inte någon narkotika utanför lagens kriminaliseringer.

Också vissa andra omständigheter som skall beaktas vid en bedömning av narkotikabrotts grovhet behandlades under lagens förarbeten. Narkotikakommittén och narkotikadelegationen omnämnde som en sådan omständighet överlåtande av narkotika åt barn och ungdom. Lagutskottet föreslog att man i lagen skulle inta ett uttryckligt stadgande om att gärning skall anses grov om en person som fyllt tjugo år överlåter narkotika åt person som är yngre än sexton år. I ekonomieutskottet ansågs dock ett stadgande av detta slag vara alltför schematiskt; stadgandet intogs ej heller i den slutliga lagen. I Narkotikakommitténs betänkande omnämndes också tillgodogörande av brukarens narkotikaberoende som en omständighet av betydelse för bedömningen av gärningens grovhet.

I en parallell lagmotion föreslogs att man i lagen skulle inta en lindrigare gärningsform för narkotikabrott. Stadgandet, vari särskild vikt skulle fästas vid för mildrande omständigheter, skulle tillämpas förutom vid fall av innehav av ringa mängd narkotika t.ex. på fall då en mindre mängd cannabis överläts mellan vänner på ömsesidighetsgrund. Något sådant stadgande intogs dock ej i lagen. Såsom ovan påpekats kan lagens narkotikaförseelsestadgande inte tillämpas på fall av detta slag.

Då en reform av narkotikalagstiftningen planerades hade man även föreslagit att ett stadgande om komplott skulle intas i lagen. Detta skulle ha inneburit att man även kriminaliserat ett avtal om samarbete med tanke på framtida narkotikahandel. Denna, för det finska rättssystemet skäligen främmande reglering, upptogs dock ej längre till övervägande i det egentliga förarbetet på narkotikalagen.

Då narkotikalagen stiftades var inte frågorna om straff speciellt i fokus. Några särskilda påföljder för narkotikabrott togs ej i bruk, utan endast de allmänna straffen fängelse och böter. Frågan om avstående från åtgärd behandlades dock i viss mån.

Med stöd av narkotikalagen utfärdades år 1972 en narkotikaförordning (förf. 161/1972, senare ändrad genom författningarna 371/1974, 1122/1974, 269/1976 och 759/1976). Denna förordning överensstämde långt med 1966 års förordning. Då lagen till sin natur var straffrättslig var förordningen åter till sin natur administrativ, d.v.s. i den reglerades primärt lovlig verksamhet. Förordningen innehöll därtill förteckningar över narkotiska ämnen och definierade verksamhet som sker i medicinskt och vetenskapligt syfte som lovlig.

År 1981 gavs en helt ny narkotikaförordning (förf. 282/1981, ändrad genom författningarna 693/1981 och 482/1985). Denna förordning gäller fortfarande. Orsaken till att en ny förordning utfärdades var att konventionen om psykotropiska ämnen bringats i kraft. Detta hade visserligen skett redan år 1976. I den nya narkotikaförordningen hade de narkotiska ämnena grupperats inom nio förteckningar i stället för i fyra som tidigare. Härigenom förenade man förteckningarna i 1961 års narkotikakonvention och i konventionen om psykotropiska ämnen. I den nationella förteckningen upptog man även vissa ämnen som ej fanns upptagna i de internationella konventionerna. De viktigaste av dessa är i praktiken benzodiatsepinerna. Förteckningen över sådana mediciner som betecknas som narkotika kom genom denna nya förordning att i Finland bli mer omfattande än i något annat land vid motsvarande tid.

I den nya narkotikaförordningen fastställdes att – förutom verksamhet i medicinskt och vetenskapligt syfte – även verksamhet som gynnar utredningen av narkotikabrott är lovlig.

Efter en mycket jämn omröstning (med en rösts övervikt) utökade FN:s narkotikakommission år 1984 förteckningen i 1971 års konvention om psykotropiska ämnen genom att i den inta psykofarmaka i nästa lika stor omfattning som i motsvaran-

de förteckning i den finska narkotikaförordningen av år 1981. I sin nya utformning har konventionen dock inte ännu bringats i kraft i särskilt många stater. Finland, som vid denna tid företrädde de nordiska länderna i kommissionen, drev frågan om en utvidgning av narkotikadefinitionen mycket starkt. Detta kan sägas återspegla en ny inställning till narkotikakontrollen i Finland. Tidigare hade man i Finland underkastat sig en skärpt narkotikakontroll först efter internationell påtryckning. Narkotikaproblemet hade betecknats som ett rätt litet problem och några särskilda skäl till en skärpning av kontrollen hade därför vanligen ej ansetts föreligga.

Någon ny ändring av narkotikalagen har man ej genomfört i Finland. Då förteckningen över de handlingsformer som konstituerar narkotikabrott är omfattande, då även försök är straffbart ifråga om vissa gärningsformer, då en bedömning av brottet som grovt grundar sig på en helhetsbedömning, då även förberedelse till grovt narkotikabrott är kriminaliserat och då strafflatituderna är vida, i viss mån t.o.m. varandra överlappande, är en flexibel tillämpning av lagen möjlig. På denna grund förefaller det som om det inte i detta nu funnet något starkt manifesterat kriminalpolitiskt intresse för en ändring av gällande narkotikalagstiftning. Diskussionen om en dekriminalisering särskilt av användning av narkotika har dock fortsatt och tveksamhet över det ändamålsenliga i att bestraffa också bruk av narkotika har förekommit även bland vissa företrädare för åklagar- och polisväsendet.

1.2. Justitiekanslers anvisningar till åklagarna

Justitiekanslern vid statsrådet har i sin egenskap av högsta åklagarmyndighet gett anvisningar till de övriga åklagarna beträffande tolkningen av narkotikastraffstadgandena. Dessa anvisningar gäller närmast bedömningen av när ett narkotikabrott skall anses vara grovt.

Enligt anvisningarna skall som särskilt farliga och skadliga ämnen anses åtminstone amfetamin jämte dess derivater, fenmetralin, heroin, lysergid (LSD), metylfenidat, dimetoximetylamfetamin (STP, DOM), morfinbas och opium (*Syttätjäsanomat* nr 3/1978). Förteckningen har senare kompletterats med flytande cannabis. Det konstateras även att också övriga ämnen som uppräknas i narkotikaförordningen är särskilt farliga och skadliga, ifall till dem som tilläggsämne tillförts något av ovan nämnda eller av något annat farligt ämne. Som exempel nämns cannabis som man tillfört opium för att därigenom framkalla beroende. Justitiekanslern anvisar åklagarna att vid behov införskaffa tilläggsinformation av medicinalstyrelsen beträffande visst ämnes farlighet (*Syttätjäsanomat* nr 3/1972).

I anvisningarna till åklagarna har mängden narkotikum ansetts vara ansenlig då fråga är om hundratals sedvanliga engångsdoser. Samtidigt konstateras dock också att det inte alltid är möjligt att entydigt fastställa storleken för en engångsdos. Vanligen anses en sådan dos ifråga om haschisch vara 0.3-0.5 g, ifråga om amfetamin 10-20 mg och ifråga om LSD 0.05-0.1 mg (*Syttätjäsanomat* nr 3/1972)

Enligt justitiekanslerns anvisningar skall man vid prövningen av brottets grovhet beakta bl.a. om narkotika överlåtits åt barn och unga eller åt sådana som ej tidigare har använt narkotika (*Syöttäjäsanomat* nr 3/1972).

1.3. Särskilt om förundersökningen av narkotikabrott

Utredningen av brott ankommer primärt på lokalpolisen. På större orter har man inom lokalpolisen genomfört en uppdelning mellan uppgifter som ankommer på kriminalpolisen och uppgifter som ankommer på ordningspolisen. På mindre orter utför alla poliser utredning av brott. I de större städerna har man vidare inrättat rotlar som specialiserat sig på utredning av vissa brottstyper. Inom Helsingfors kriminalpolis finns t.ex. en särskild narkotikabyrå. För utredning av narkotikabrott kan man därtill grunda tillfälliga grupper. Dessa kan bestå av brottsutredare från olika polisdistrikt.

Centralkriminalpolisens verksamhetsområde är hela landet. Den fungerar antingen självständigt eller som hjälp för annan polis. Narkotikabrott som är mer omfattande utreds av centralkriminalpolisen. Brottsutredningen utförs härvid antingen av kriminalinspektörer som direkt underlyder centralkriminalpolisens ledning (chefen eller biträdande chef), av huvudavdelningens undersökningsbyrå eller av länsavdelningarna. Vid centralkriminalpolisens länsavdelningar har vissa personer utsetts att verka som kontaktpersoner för narkotikabrott.

Ifråga om smuggling av narkotika utför även tullmyndigheterna brottsutredning. Ifall smugglingen dock förefaller att vara en del av en mer omfattande verksamhet, överförs utredningen till polisen.

Då den olovliga verksamhet som ansluter sig till narkotika är heltäckande kriminaliserad, med början från användning av narkotika, har polisens val av kontrollstrategi stor betydelse för hur kontrollen utfaller i verkligheten. I praktiken förefaller polisens verksamhet att vara starkt koncentrerad på kontroll av personer som använder och innehar narkotika (se även avsnitt 2.2 och 2.3 nedan). Som exempel kan nämnas att av de personer som misstänktes för narkotikabrott år 1982 gällde den huvudsakliga misstanken för 49% av personerna användning och 17% innehav av narkotika. Inalles 92% av de misstänkta förmodades själva använda narkotika (*Heinonen*, Markku: Narkotikabrott som kommit till polisens kännedom år 1982. Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 10/1983). Polisens strategi bygger på tanken att då efterfrågan på narkotika minskar, minskar även utbudet på narkotika. Genom sin verksamhet försöker den därför förhindra att nya personer börjar använda narkotika.

Ifråga om olika narkotiska ämnen koncentreras polisens kontrollverksamhet på cannabis. Av de personer som år 1982 misstänktes för narkotikabrott var 72% misstänkta för verksamhet som gällde cannabisprodukter (*Heinonen*, Markku, a.a.). En bidragande orsak till detta är naturligtvis att cannabis relativt sett utgör en myc-

ket stor del av den narkotika som finns på den illegala finska marknaden. Från polisens sida har man även konstaterat att det ifall narkotikasituationen i Finland förvärras blir nödvändigt att utföra en farlighetsklassificering av olika ämnen och fastställa kontrollens tyngdpunkt utgående från denna.

I Finland har polisen inte erhållit rätt att utföra telefonavlyssning eller annan hemlig avlyssning med teknisk apparat på hemfridsskyddat område. Polisen har visserligen önskat få en sådan rätt och frågan har även annars ofta berörts i den allmänna diskussionen om polisens befogenheter. Som en motivering för att tillåta avlyssning vid brottsutredning har just anförts behovet av att effektivisera utredningen av narkotikabrott.

Polisen kan enligt gällande lagstiftning lämna ett uppdagat brott orapporterat (rapporteftergift eller rapportunderlåtelse). Det allmänna stadgande som möjliggör detta finns i polislagen 14 § mom. 2. Trots att detta lagrum även möjliggör rapporteftergift för narkotikabrott lämnas dessa brott i praktiken ej orapporterade. T.ex. Helsingfors polisinspektörens narkotikabyrå, som utreder en ansenlig del av alla narkotikabrott i Finland, använder ej rapporteftergift ens i de allra lindrigaste fallen.

Vid utredningen av narkotikabrott är det synnerligen vanligt att den misstänkta blir anhållen även då fråga är om lindrigt brott, t.ex. sådant där det är uppenbart att det slutliga straffet blir några dagsböter. Polisens anhållningspraxis är således vid narkotikabrott en helt annan än t.ex. vid trafikbrott av samma grovhetsgrad.

Anhållningstiderna har därtill i praktiken varit rätt långa. Polisen har motiverat de långa anhållningstiderna med att det vanligen dröjer flera dagar innan en narkotikapåverkad person klarnar upp i ett sådant skick att förhör blir möjligt.

Omfattningen av förhören av personer som misstänks för användning och innehav av narkotika påverkas därtill i praktiken av att polisen ej är intresserad enbart av denna persons egen narkotikaanvändning utan även av varifrån narkotikan anskaffats. Även polistaktiska synpunkter har således bidragit till att också användningen av narkotika är och förblivit kriminaliserat. Då användningen av narkotika är kriminaliserat kan polisen inrikta hela sin arsenal av tvångsmedel även på personer som enbart är narkotikaanvändare, för att genom dem spåra upp personer som smuglat eller distribuerat narkotika i större partier.

2. Rättspraxis

2.1 Prejudicerande domstolsavgöranden

Det finns endast några få publicerade avgöranden givna av högsta domstolen gällande narkotikabrott. Dessa avgöranden har vanligen ej i första hand gällt tolkningen av narkotikalagens gärningsbeskrivningar eller straffmätningen för narkotikabrott utan andra frågor. Bland avgöranden kan nämnas två om tolkningen av narkotikalagens konfiskationsstadganden (HD 1976 II 73 och HD 1978 II 137), ett om tolkningen av lagens konkurrensstadganden (HD 1981 II 123 och ett om konkurrens mellan narkotikabrott och stöld (HD 1977 II 47).

Enligt narkotikalagen 7 § skall narkotika som varit föremål för något i narkotikalagen nämnda brott dömas förbrutet till staten. Om narkotikan övergått till annan eller förlorats eller förstörts skall dess värde helt eller delvis dömas förbrutet (se även nedan avsnitt 2.5).

Enligt HD 1976 II 73 skulle åtalad som använt narkotika, som han bjudits på av andra personer, inte dömas att till staten förverka värdet av den använda narkotikan. Däremot dömdes åtalad, som själv använt narkotika som han olovligen innehaft att till staten förverka värdet av denna narkotika (HD 1978 II 137).

Enligt narkotikalagen skall även motorfordon eller annat transportmedel som använts för transport av narkotika (eller deras värde) i vissa fall förverkas till staten (7 § mom. 2). Den ekonomiska fördel som vunnits genom narkotikabrott skall förverkas enligt strafflagens allmänna stadgande om detta (narkotikalagen 7 § mom. 3 jämfört med SL 2:16 mom. 1).

I narkotikalagen ingår ett särskilt stadgande om konkurrens mellan flera narkotikabrott (9 §). Den som gör sig skyldig till två eller flera i narkotikalagen nämnda brott »sålunda, att ett-
vart brott gäller samma parti narkotika eller del därav, skall, om icke något av dessa brott redan ingår i annat brott, för samtliga brott dömas till ett enda straff inom de gränser, som är stadgade i det lagrum, som upptager det strängaste straffet«. I avgörandet HD 1981 II 123 ansåg högsta domstolen att det var möjligt att åtala och döma en person till straff för narkotikabrott, som han hade begått efter en dom varigenom han dömts till straff för tidigare narkotikabrott, då en del av de narkotiska ämnen som avsågs i denna dom hade undgått att bli tagna i beslag och det nya brottet avsåg dessa ämnen.

I HD-avgörandet 1985 II 8 var fråga om begynnelsestidpunkten för ett narkotikabrott. Den åtalade hade i enlighet med uppdrag som han fått i avsikt att erhålla narkotika för vidare distribution anlånt till en bostad som innehades av några personer som sålde narkotika. Han hade dock utan att hinna erhålla narkotika som fanns i bostaden i sin besittning blivit gripen av poliser som förrättade husundersökning i bostaden. Genom sitt förfarande ansågs den åtalade ha inlett den verkställighetshandling som avses ifråga om distribution av narkotika, varför han befanns ha gjort sig skyldig till försök till sådan distribution av narkotika som avses i gärningsbeskrivningen för narkotikabrott. Detta avgörande (som även blivit starkt kritiserat) fattades efter omröstning. Det justitieråd som blev i minoritet ansåg att gärningen ännu ej hade framskridit så lång att fråga var om straffbar gärning.

I de HD-avgöranden som ej har blivit publicerade och i avgöranden av lägre domstolar har man bl.a. försökt finna ledning för tolkningen av uttrycket »ansenlig mängd narkotika«. Några helt klara linjer kan man dock ej finna i dessa avgöranden.

2.2. Empiriska uppgifter om narkotikabrott som behandlats vid de finska domstolarna

Ett typiskt narkotikabrott i Finland är innehav för eget bruk och användning av liten mängd haschisch. Ungefär två tredjedelar av alla narkotikabrott är fall av denna typ. Av samtliga åtal under de senaste tio åren har 53% gällt användning av narkotika, 14% har gällt innehav, 12% försäljning och 7% smuggling av narkotika. De

övriga åtalarna har gällt distribution, förmedling, inköp och framställning av narkotika.

Under de senaste åren har c. 70% av alla brottsfall gällt cannabis, i de flesta fall haschisch. Läkemedelsandel har varit c. 20%, medan återstående 10% har gällt s.k. hårda droger. Amfetamin har varit den klart allmänaste av de hårda drogerna, och därefter LSD och heroin. Det årliga totalantalet personer som åtalats för hårda droger har varierat mellan 50 och 100. Fallen som gällt läkemedel har närmast utgjorts av sådana, där man har påträffat läkemedel hos personer med svåra rusmedelsmissbruksproblem i samband med gripande för fylleri. Från och med år 1981 har dessa fall behandlats som narkotikabrott.

I tabell 1 nedan har uppgifter intagits om de personer som under åren 1973-1983 åtalats för narkotikabrott. Särskilt männens medelålder har under tio år stigit markant. Medelåldern för alla personer som åtalats har under denna tid stigit c. 5 år. I jämförelse med 1970-talets första år är ökningen av medelåldern ännu större. En stor del av denna ökning kan förklaras med att ungefär hälften av alla personer som åtalas för narkotikabrott är återfallsbrottslingar. De har ofta inlett sin narkotikaanvändning för flera år sedan och blivit fast flera gånger för användning av narkotika. Då man inte under 1980-talet har påträffat särskilt många nya narkotikabrukare har medelåldern för dem som ertappats för narkotikabrott ändå till senaste tid stadigt stigit. Kvinnornas andel har hela tiden utgjort c. en femtedel av alla dem som åtalats för narkotikabrott och de har i genomsnitt varit 2-3 år yngre än männen.

Tabell 1. För narkotikabrott som huvudbrott under åren 1973-1983 åtalade män och kvinnor inom olika åldersgrupper.

Kön	Åldersgrupp	1973	1975	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
Man	15-19 år	58	44	20	17	17	13	17	17	16
	20-24 år	34	45	57	57	51	49	32	37	34
	25-29 år	5	8	17	19	25	27	37	28	29
	30- år	3	3	6	6	6	11	15	18	21
	% (N)	100 (591)	100 (591)	100 (402)	99 (392)	99 (492)	100 (387)	101 (320)	100 (593)	100 (706)
Kvinna	15-19 år	74	73	45	33	43	36	28	30	37
	20-24 år	20	19	40	52	47	46	41	43	37
	25-29 år	3	6	9	11	9	16	18	18	21
	30- år	4	2	6	4	1	2	13	9	4
	% (N)	101 (155)	100 (123)	100 (107)	100 (108)	100 (100)	100 (111)	100 (76)	100 (122)	99 (164)
Medel- ålder	år	19.6	20.6	22.0	22.8	22.9	23.6	25.9	24.9	24.5

Narkotikabrottens antal minskade till år 1981, varefter antalet åter har ökat. Flera faktorer förklarar brottsstalets ökning. 1981-års narkotikaförordning utvidgade begreppet narkotika till att även omfatta läkemedel, vilket även innebar en ökning av polisens möjligheter att verkställa förundersökning. Denna förändring ledde till att antalet brott per år ökade ungefär med en femtedel. Antalet brott har även ökat på grund av den åtstramning av den lagliga narkotikamarknaden som skett. Antalet narkotikarecept som utskrivits av läkare har under 1980-talet minskat till ungefär hälften av vad det var under 1970-talet. Också det faktum att narkotikakontrollen har blivit effektivare och utsträckt att omfatta också oansenligare brott än tidigare har ökat antalet brott.

Andelen grova narkotikabrott har årligen utgjort c. 4% av alla narkotikabrott, d.v.s. c. 20 fall per år. Brotten har bedömts som grova närmast på grund av den mängd narkotika som brottet gällt. Ifråga om haschisch har detta innburit en mängd på 500 gram, ifråga om amfetamin 40 gram och ifråga om heroin 2-20 gram. Större mängder narkotika än de nu nämnda mänderna förekommer mycket sällan i Finland.

Narkotikabrottsligheten har mycket klart koncentrerats till Helsingfors och de andra större ständerna. I Helsingfors har man årligen uppdagat ungefär hälften av Finlands alla narkotikabrott. 94% av alla narkotikabrott är sådana som hänför sig till någon av Finlands tolv största städer. Under de senaste åren har Helsingfors andel av alla narkotikabrott minskat något på grund av att narkotikakontrollen intensifierats på andra håll i Finland. Utlänningarnas andel av dem som åtalats för narkotikabrott har förblivit under 5%.

De narkotikapartier som tagits i beslag i Finland har under de senaste åren sammanlagt varit på c. 10-20 kilogram. Antalet beslag har inte ökat trots att tullen fått större resurser för övervakning. Nästan alla beslag har gällt haschisch. Under de senaste åren har den genomsnittliga storleken på de beslag som tullen verkställt varit c. 10 gram haschisch. Beslagen har huvudsakligen verkställts i Helsingfors, Åbo och i Torneå.

Över hälften av narkotikamålen i Finland har varit sådana där endast en person åtalats och två tredjedelar sådana där de åtalades antal varit högst två. Endast 3-4% av narkotikamålen har varit sådana att fler än tio personer åtalats. Omfattande narkotikamål är m.a.o. rätt sällsynta i Finland. Detta trots att polis- och åklagarmyndigheterna försöker sammanlänka så många personer som möjligt inom samma mål.

Annan brottslighet har i Finland endast i rätt liten utsträckning varit lierad med narkotikabrottsligheten. Under de senaste åren har de personer som åtalats för narkotikabrott genomsnittligen i 15% av fallen blivit åtalade också för andra brott än narkotikabrott. Hälften av dessa brott har varit egendomsbrott. Dessa egendomsbrott har årligen till sitt antal varit 30-70. Andra brott i samband med narkotikabrott

har i Finland upptäckts betydligt mindre än t.ex. i Sverige (jfr. *Andersson, Jan och Solarz, Arthur: Drug Criminality and Drug Abuse in Sweden 1969-1981. BRÅ Research Division. Report No 10, Stockholm 1982*). Detta kan förmodligen förklaras med att användningen av hårda droger i Finland är mycket liten i jämförelse med Sverige.

2.3. Uppgifter om domarna för narkotikabrott

Den korta beskrivning av den finska narkotikabrottslighetens karaktär som getts i avsnitt 2.2. ger viss bakgrund för följande information om de domar som i Finland utdömts för narkotikabrott. Då brotten oftast är relativt lindriga är också de straff som utdömts oftare böter än fängelsestraff. I tabell 2 har intagits uppgifter om domar givna i narkotikamål under åren 1973-1983.

Tabell 2. Underrättsdomarna för narkotikabrott under åren 1973-1983.

Utslag	1973	1975	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	Totalt
Åtalet förkastat	3	2	5	3	3	4	3	6	3	4
Domseftergift beviljad	19	14	5	3	5	6	4	5	3	7
Böter	65	65	68	64	70	69	74	68	76	69
Villkorligt frihetsstraff	5	8	8	14	10	11	6	12	8	9
Ovillkorligt frihetsstraff	8	11	15	16	12	10	13	11	10	12
%	100	100	101	100	100	100	100	102	100	101
(N)	(754)	(721)	(509)	(500)	(592)	(498)	(396)	(715)	(870)	

Det typiska straffet för narkotikabrott har varit ett bötesstraff. 70% av de straff som årligen har utdömts för narkotikabrott har varit böter. Bötestraffen kan kategoriseras utgående från de utdömda dagsböternas antal. Ungefär hälften av bötestraffen har varit sådana där de utdömda dagsböternas antal varit högst 20.

Dagsbotens storlek fastställs alltid utgående från den bötfälldes inkomster och förmögenhet. Om den bötfällda saknat inkomst var dagsbotens storlek under undersökningsperioden (egentligen fram till år 1985) alltid åtta mark (fr.o.m. år 1985 alltid 20 mark). Ungefär vart annat av bötesstraffen för narkotikabrott utdömdes åt sådana personer och även i de andra fallen var den dömda ofta än person med rätt små inkomster. De medellösa personernas stora andel av dem som döms för narkotikabrott återspeglar för sin del även fokuseringen av narkotikakontrollen: kontrollen drabbar starkt just de mindre bemedlade i samhället.

I Finland registrerar man inte officiellt alla de faktorer som påverkar straffmätningen. I en detaljgranskning av Helsingfors rådstuvurätts protokoll i 72 exempel-fall från år 1980 och 1981 framkom bl.a. följande:

I de granskade fallen utdömdes bötesstraff i sådana fall där den dömde införskaffat högst några gram haschisch för eget bruk eller förmedlat eller sålt några gram haschisch åt sina vänner. Om exempelfallen utgör ett representativt sample innebär detta att den numerärt sett största andelen av narkotikabrotten är lindrigare än dem som beskrivits ovan.

Då mängden narkotika varit större och gärningens grovhetsgrad stigit har det utdömda straffet varit fängelse. Då fråga är om s.k. hårda droger utdöms fängelsestraff även i sådana fall då mängden narkotika varit ansevärt mycket mindre än ifråga om haschisch. Ovillkorliga fängelsestraff utdöms i huvudsak för grova narkotikabrott samt för sådana gärningar som ansetts förutsätta fängelsestraff på grund av den dömdes recidiv. Som återfallsbrottsling anses då en person som tidigare dömts tre gånger för samma typ av brott.

Under de senaste åren har man årligen dömt 50-100 personer till ovillkorligt fängelse. Hälften av dessa domar har varit högst 6 månader långa. Bedömt utgående från de exempelfall som närmare undersökts har dessa domar utdömts för brott som bestått i att gärningspersonen – ofta i form av flera mindre partier – sålt sammanlagt högst 100 gram haschisch, eller i försäljning av någon hård drog i en mängd som överstigit några gram. Regelmässigt har den dömde därtill varit en återfallsbrottsling. Under de senaste åren har antalet personer som samtidigt varit registrerade för ovillkorliga fängelsestraff ådömda för narkotikabrott uppgått till c. 30, vilket inneburit att de utgjort ungefär 1% av Finlands fångtal. I jämförelse med de andra nordiska länderna är antalet fångar dömda för narkotikabrott således i Finland både numerärt och proportionellt sett lågt, i Sverige har narkotikafångarnas andel av alla fångar under de senaste åren varit 4-8% (500-1000 fångar) och i Norge ungefär en femtedel av alla fångar (*Aho, Timo och Halinen, Markku: Huuometilanne vankiloissa. Vankeinhoitiasiaien neuvottelukunta 1:1984, Helsingki 1984, s. 1 ff.*).

Förändringarna i straffpraxis gällande narkotikabrott kan inte i Finland analyseras särskilt noggrant utgående från den officiella statistiken. De fall som ingår i statistiken upptar endast några få sådana faktorer som påverkar straffmätningen. Förändringar ifråga om andelen straff av visst slag kan lika väl bero på förändringar i straffpraxis som i förändringar av brottens natur och svårighetsgrad. Genom att endast granska statistiken kan man inte komma underfund med vilkendera av dessa orsaker som förklarar förändringarna.

Tabell 2 ger dock skäl att anta att några större förändringar ej skett ifråga om relationen mellan olika straff. Med stöd av detta kan man även anta att såväl den uppbyggda brottslighetens karaktär som straffpraxis bibehållits rätt oförändrade under de senaste åren. Denna slutsats är inte nödvändigtvis giltig också för de domar som hänförs till enskilda brott. På basen av de exempelfall som närmare analyserats förefaller det som om böternas andel på något sätt även beskriver kontrollens inriktning. Om andelen bötesstraff stiger innebär detta att kontrollen i större ut-

sträckning än tidigare riktar sig mot användningen av narkotika, d.v.s. mot de brott som begås så att säga på gatuplanet.

Den största förändringen i straffpraxis framgår ur tabell 2 i form av en märkbar minskning av antalet fall som avslutats genom domseftergift. Om granskning utsträcks att omfatta en längre tidsperiod har minskningen i själva verket varit ännu större: år 1971 eftergavs straffet för 37% av alla dem som åtalades för narkotikabrott. I tabellen har inte intagits uppgifter för tiden före år 1973 eftersom den nya narkotikalagen trädde i kraft år 1972 och uppgifter från tiden före detta därför inte är helt jämförbara med uppgifter efter år 1973. Grunderna för domseftergift förändrades däremot inte nämnvärt genom den nya narkotikalagen. De tillbudsstående uppgifterna kan därför användas för en närmare analys av förändringar i domspraxis.

Användningen av narkotika kriminaliserades genom en förordning år 1966. Underrätterna förhöll sig dock vid handläggningen av mål mot unga personer (under 18 år) som bara provat på eller som annars använt blott små mängder narkotika rätt milt till dessa brott – påföljden var oftast domseftergift. Detta reflekterade väl den kontrollpolitiska anda som vid denna tid rådde i Finland. Narkotikabrotten uppfattades som ett ungdomsfenomen: vid 1970-talets början var ungefär hälften av dem som åtalades för dessa brott ungdomar under 18 år. Då brotten därtill var rätt oansenliga lämnades en stor del av förövarna obestraftrade.

Då den narkotikalag som trädde i kraft år 1972 bereddes rådde stor oenighet om det ändamålsenliga i att kriminalisera även användning av narkotika (se ovan avsnitt 1.1.). Även om användning av narkotika blev kriminaliserat rekommenderade riksdagens lagutskott att kriminaliseringen skulle användas med försiktighet: personer som innehar narkotika endast för eget bruk eller som enbart gjort sig skyldiga till användning av narkotika skulle inte bestraffas, utan myndigheterna skulle i dessa fall använda sig av åtals- och domseftergift.

Nedgången i antalet fall som avslutats genom domseftergift kan till stor del förklaras genom den ökade medelåldern hos dem som åtalats för narkotikabrott. Då andelen åtalade personer under 18 år minskat har även andelen fall som avslutats genom domseftergift minskat. I dessa fall har de särskilda bestämmelser för domseftergift som gäller för unga personer ej kunnat bli tillämpliga.

Ökningen av de åtalades medelålder förklarar dock endast en del av minskningen av antalet fall av domseftergift. Minskningen är en följd av den skärpning av kontrollpolitiken som kan iakttas efter 1970-talets första år. År 1972 erhöll i hela landet ungefär 40% av alla personer som åtalades för narkotikabrott domseftergift, medan motsvarande andel år 1976 var endast 10% (*Santavuori*, Ritva: Huumausainelaki ja huumausainerikoksista oikeuskäytännön valossa. Suomen poliisilehti, No 3, 1979, s. 75-80).

Intervjuer som utförts i samband med denna undersökning ger vid handen att också det faktum att ordföranden för den avdelning vid Helsingfors rådstuvurätt som handlägger de flesta åtalen för narkotikabrott utbyttes mot en ny person år 1975 hade en ansevärd betydelse för minskningen av antalet fall av domseftergift. Den nya ordföranden omfattade en linje som var betydligt strängare än den tidigare. Då över hälften av alla fall vid denna tid handlades vid just denna avdelning, kunde den nya ordförandens stränga linje snart avläsas också ur domsstatistiken. Straffpraxis vid Helsingfors rådstuvurätt hade därtill en stor betydelse för den praxis som andra domstolar i landet kom att följa.

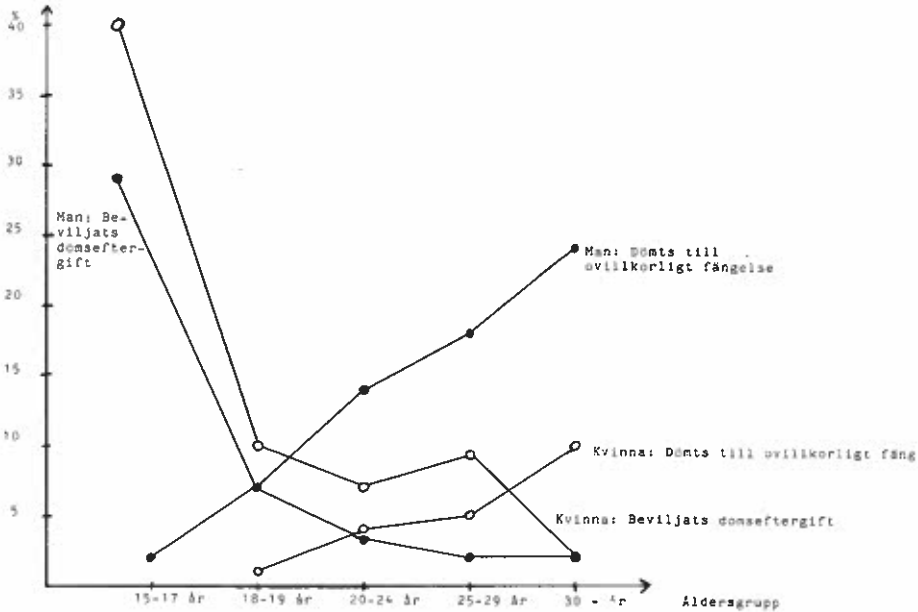
2.4. Faktorer som förklarar straffen

Den mest betydelsefulla faktorn för straffmätningen utgörs av det narkotiska ämnets art och mängd. Därtill beaktar domstolarna vid straffmätningen verksamhets omfattning och dess grad av yrkesmässighet. Om narkotika införskaffats enbart för eget bruk är straffet klart lindrigare än då narkotika försålts i förvärvssyfte. Domen påverkas också av den brottsliga verksamhetens kontinuitet, gärningspersonens tidigare brottslighet samt sådana särskilda omständigheter som om narkotika överlåts åt barn eller åt person som därigenom blivit lockad att för första gången prova på knark. Straffet kan även bli skärpt på grund av att ämnet befunnits ha varit orent eller på grund av att det anskaffats på ett grovt sätt, t.ex. genom inbrott i apotek.

I Finland statistikför man uppgifter om faktorer av detta slag med betydelse för straffmätningen på ett rätt bristfälligt sätt. Beträffande alla narkotikabrott finns uppgifter att tillgå endast ifråga om de grunder som enligt strafflagen (6 kap.) antingen skärper eller lindrar straffet. Följande framställning är därför fokuserad på dessa grunder, vartill det samband som kan iakttas mellan den dömdes ålder och kön samt olika straff berörs.

Att de särskilda straffskärpnings- respektive lindringsgrunderna åberopas i en narkotikadom är rätt ovanligt. Skärpningsgrunder har förelegat i endast 5% av fallen och lindringsgrunder i bara 0.4%. Som en straffnedsättande grund kan man beakta den dömdes ungdom eller det faktum att han vid tidpunkten för gärningen varit nedsatt tillräknelig. Då man i en narkotikadom åberopar en straffskärpningsgrund har det i praktiken varit fråga om recidiv.

Straffskärpning har oftast aktualiserats i sådana fall då straffet varit ett ovillkorligt frihetsstraff. En straffskärpningsgrund har åberopats i ungefär vart tredje fall som lett till ovillkorligt fängelse. Det faktum att någon straffskärpningsgrund inte åberopats i två tredjedelar av de fall som lett till ovillkorligt fängelsestraff visar även det för sin del att domspraxis är sträng i Finland vid narkotikabrott. Som straffpåföljd är ovillkorligt fängelse rätt ovanligt vid andra slag av brottslighet, ifall fråga inte är om brott i återfall.

(Schema 1: Kvinnor respektive män i olika åldersgrupper som under åren 1973-1983 dömts till ovillkorligt fängelsestraff eller beviljats domseftergift för narkotikabrott).

Enligt statistiken döms män respektive kvinnor samt personer av olika ålder till olika stränga straff. Till stor del kan dessa skillnader förklaras av olikheter ifråga om brotten, men dessa olikheter kan dock inte ensamma för sig förklara divergenserna.

Schema 1 innehåller uppgifter om de straff som män respektive kvinnor i skilda åldrar har dömts till. Brottsfallen för åren 1973-1983 har sammanförts på grund av att kvinnornas antal vissa år har blivit under 100. Ett så litet grundmaterial skulle ha medfört en allt för stor risk för att tillfälligheter fått en oskälig betydelse vid en granskning av årliga variationer av straffpraxis. För enkelhetens skull har av de utdömda straffen endast medtagits de ovillkorliga fängelsestraffen samt domseftergifterna. Dessa är även de fall där skillnaderna mellan könen och mellan personer i skilda åldersgrupper är störst.

(Schema 1: Kvinnor respektive män i olika åldersgrupper som under åren 1973-1983 dömts till ovillkorligt fängelsestraff eller beviljats domseftergift för narkotikabrott).

Av de åtalade som är under 18 år beviljas ungefär en tredjedel domseftergift. I åldersgrupperna över denna faller andelen personer som erhåller domseftergift till mindre än 10%. Fastän domseftergift enligt narkotikalagens anda borde vara den

normala påföljden för alla personer (oberoende av ålder) som enbart åtalats för användning av narkotika är denna påföljd således en typisk påfölj enbart för mycket unga personer. Att de unga personerna ofta beviljas domseftergift kan även förklaras av att deras brott oftast är mycket lindriga. Mycket ofta har brottet enbart bestått i att den åtalade använt en mycket liten mängd sådan narkotika som han/hon vederlagsfritt har erhållit.

Med stigande ålder hos de åtalade personerna stiger även andelen personer som dömts till ovillkorligt fängelse. Till detta finns två förklaringar: för det första ökar i dessa åldersgrupper andelen personer som åtalats för försäljning och smuggling av narkotika, och för det andra betyder en ökad ålder hos de åtalade även en ökad andel recidivister. Av dessa orsaker är ovillkorligt fängelsestraff vanligare som påföljd inom de äldre åldersgrupperna.

Schema 1 visar att kvinnorna i alla åldersgrupper dömts till lindrigare straff än männen. Hur kan detta förklaras? Beror det möjligen på att de narkotikabrott som kvinnor begått är lindrigare än de som män begått?

Bedömt utgående från de faktorer som beaktats i statistiken finns det inte några särskilt stora skillnader mellan männens och kvinnornas brott. I det stora hela har t.ex. de ämnen som använts varit de samma och även de fortsatta brottens andel har varit ungefär den samma för kvinnorna som för männen. Den enda skillnaden mellan männens och kvinnornas brott som blivit registrerad är att männen relativt sett blivit åtalade något oftare för försäljning av narkotika. Detta förklarar dock inte i tillräckligt hög grad de olika straffen för män och kvinnor.

I de 72 exempelfall som närmare undersökts hade 9 sådana personpar som antingen umgicks eller var gifta med varandra åtalats för samma typ av narkotikabrott. I två fall fick mannen och kvinnan samma straff, men i de övriga sju fallen fick mannen ett strängare straff än kvinnan. I de två fall där mannen och kvinnan fick samma straff hade kvinnan använt mannen som sin hjälpreda. Om å andra sidan kvinnan försålt narkotika som mannen införskaffat ansågs mannens skuld vara större. Kvinnorna dömdes således mildare för sina gärningar än männen. Också anhållningstiderna var kortare för kvinnorna än för männen.

Skillnaderna mellan de straff som männen respektive kvinnorna dömts till kan enligt en åklagare vid Helsingfors rådstuvurätt till stor del förklaras av att kvinnan ofta anses ha varit en hjälpreda för den verkligt skyldige, d.v.s. för en man. Domstolen antar t.ex. att kvinnan gjort sig skyldig till narkotikabrott av kärlek till mannen, varvid hon på sätt och vis också själv anses ha blivit offer för brott. Allmänt taget anses kvinnorna inte kunna ansvara för sina brott på samma sätt som männen, varför de inte heller döms till samma straff som dessa. Detta svarar även mot de resultat som Bødal kommit till ifråga om norska narkotikabrukare (*Bødal*, Kåre: 350 narko selgere. Drammen 1982). Inte heller i Norge ansågs kvinnorna vara lika ansvariga för sina gärningar som männen.

2.5. Belopp som i narkotikasaker dömts förverkade till staten

De flesta personer som dömdes för narkotikabrott förpliktades även att till staten förverka visst belopp. Då det inte vid narkotikabrotten finns något enskilt offer är frågan inte om enskilt skadestånd utan om förverkande till staten av den förmån som brottet medfört eller om värdekonfiskation som en följd av att brottsföremålet som sådant ej längre kan bli förverkat. Någon offentlig statistik över de summor som förklarats förverkade finns ej. Följande uppgifter är undersökningsresultat som hänför sig till de ovan nämnda 72 närmare analyserade fall som behandlats av Helsingfors rådstuvurätt.

I dessa fall var endast 10% sådana att förverkandepåföljd ej utdömdes. Dessa fall var sådana där den dömde rökt en liten mängd haschisch som han/hon vederlagsfritt mottagit av annan person. (Se även avsnitt 2.1. ovan). I vissa fall utdömdes en förverkandepåföljd trots att den åtalade annars erhöll domseftergift. I en tredjedel av fallen var det belopp som förverkades högst 200 mark. De dömda var då sådana användare av haschisch som dömdes att förverka värdet av den haschisch de rökt.

Huvudprincipen vid fastställandet av det belopp som skulle tillfalla staten var att följa en kalkyl som grundades på det belopp som den åtalade under rättegången medgav sig ha spenderat på anskaffning av narkotika. Om någon information ej fanns om narkotikans inköpspris fastställdes beloppet utgående från försäljningspriset. I de fall som gällde narkotikasmuggling översteg de förverkade beloppen klart inköpsprisen för motsvarande mängd narkotika i de centraleuropeiska länder där ämnena anskaffats.

I vissa fall blir värdet av narkotikan eller förmånen av narkotikabrottet förverkad flerfaldigt. Först förpliktas de personer som dömts för narkotikasmuggling att erlagga det belopp som det smugglade partiets värde uppgått till. Därefter förverkas värdet utgående från den del av samma narkotika som förmedlats vidare (vilket även kan ske inom flera olika distributionsled). Tillsist förverkas värdet av den narkotika som enskild person innehaft och använt. Om polisen samtidigt uppdagar både narkotikaförsäljaren och köparen fastställs förverkandepåföljden för dem gemensamt: deras ansvar blir solidariskt och dubbelt förverkande kommer därigenom ej att ske i detta fall.

De belopp som förklarats bli förverkade kan i praktiken vara rätt ansevärliga. Den genomsnittliga summan av de förverkade beloppen var i de undersökta fallen 12 000 mark. Detta berodde på att bland fallen fanns två fall av narkotikasmuggling, där den mängd narkotika som i bägge fallen införts till landet varit ungefär 10 kg och det sammanlagda penningbelopp som förklarats bli förverkat sammanlagt steg till 600 000 mark. Om dess två fall utelämnas var det genomsnittliga penningbelopp som förklarades bli förverkat i de undersökta narkotikafallen 3 200 mark.

Under den senaste tiden har man åtminstone i Helsingfors tagit i bruk en ny kytym för beräkning av det belopp som skall förklarats förverkat. I stället för att utgå

från de uppgifter om sin penninganvändning som den åtalade själv lämnar under rättegången har man fastställt vissa enhetspris för olika slag av narkotika. Värdet på haschisch har fastställts (uppgifterna är från år 1985) till 50 mark, värdet på amfetamin till 300 mark och värdet på heroin till 2 000 mark per gram. Dessa enhetspris tillämpas både vid bestraffning av brott som bestått i smuggling och brott som bestått i användning av narkotika. I praktiken innebär detta att en narkotikasmugglare utdömts att förverka ett betydligt större belopp än det som han/hon själv erlagt vid inköp av narkotikan utomlands.

*) Denna artikel baserar sig på en forskningsrapport »Huumausainekontrolli Suomessa« inom NAD:s projekt »Narkotikakontrollen i Norden. En utredning om utvecklingen inom lagstiftning och administrativ praxis efter år 1960« skriven av Kimmo Hakonen och en artikel »Suomen huumausainekosten kehityksestä ja rangaistuskäytännöstä« skriven av Osmo Kontula. Översättningen från finskan är gjord av P. O. Träskman som även redigerat bidragen i den form vari de nu publiceras. Avsnitten 1.1.-1.3. samt avsnitt 2.1. är huvudsakligen skrivna av Kimmo Hakonen medan de övriga avsnitten är skrivna av Osmo Kontula.

Adresse: Juris kandidat Kimmo Hakonen
Lapin korkeakoulu, PL 122
SF-96101 Rovaniemi
Politics kandidat Osmo Kontula
Folkhälsoinstitutet
Mannerheimvägen 166
SF-02800 Helsingfors